

VI (ШЕСТАЯ)

**МЕЖДУНАРОДНАЯ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКАЯ
КОНФЕРЕНЦИЯ**

Июль 2026 г.

ИНДЕКСАЦИЯ

OpenAIRE | EXPLORE

zenodo

НАПРАВЛЕНИЯ КОНФЕРЕНЦИИ

 **НАУЧНЫЕ
ТЕХНОЛОГИИ
ПЕДАГОГИКА
ПСИХОЛОГИЯ
ФИЛОСОФИЯ
ИСТОРИЯ**

 **ИНФОРМАТИКА
ТЕХНИЧЕСКИЕ
НАУКИ
МАТЕМАТИЧЕСКИЙ
АНАЛИЗ**

 **ЭКОНОМИКА
ФИНАНСЫ**

Введение

В сборнике материалов конференции, посвященных роли науки, образования и производства в эпоху глобализации, актуальным проблемам взаимодействия этих процессов, отзывам об их решениях, были представлены зрелые специалисты отрасли.

Кроме того, представлены исследования на научно-практическую тему, проводимые в области экономики, точных наук, естественных и социально-гуманитарных наук в период глобализации, представлена информация в научно-практической сфере, которая включает в себя новейшие инновационные технологии в сферах производства.

Можно утверждать, что этот сборник является одним из специфических перекрестков современных мыслей и инновационных идей в мире науки. В этой научно-практической конференции приняли активное участие профессоры и научные сотрудники, занимающиеся научными исследованиями в Узбекистане и зарубежных странах. Значительный вклад в повышение позиций научно-практической конференции внесли профессора и преподаватели отечественных и зарубежных высших учебных заведений.

Профессора и преподаватели зарубежных высших учебных заведений, активно участвовавшие в работе конференции, внесли достойный вклад в высокий уровень взаимодействия с учеными нашей страны. Процессы международного сотрудничества с зарубежными странами и обмена с ними в области науки в эпоху глобализации оказывают положительное влияние на развитие высшего образования, сфер науки и производства. Материалы этой конференции особенны тем, что включают в себя широкий спектр исследований, от теоретических разработок до практических решений, демонстрирующих разнообразие подходов и направлений в этой области.

В заключение следует отметить, что данная научно-практическая конференция станет очень полезным собранием для всех, кто интересуется современными исследованиями в области дальнейшего развития высшего образования, науки, воспитательной работы и производства в эпоху глобализации. Авторы несут ответственность за содержание и качество статей и тезисов, включенных в сборник.

O'ZBEKISTONDA SOLIQ MA'MURCHILIGINI RAQAMLASHTIRISH: ZAMONAVIY TEKNOLOGIYALARNING SOLIQ TUSHUMLARI VA YASHIRIN IQTISODIYOTNI QISQARTIRISHDAGI ROLI

Saydaliyev Abrorxon Sobir o'g'li

O'zbekiston Milliy Universiteti Jizzax filiali iqtisodiyot yo'nalishi 333-25 guruh talabasi
Email: abrorsaydaliyev007@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekistonda soliq ma'murchiligini raqamlashtirishning soliq tushumlarini oshirish, soliq nazoratini takomillashtirish va yashirin iqtisodiyotni qisqartirishdagi ahamiyati tahlil qilingan. Elektron soliq xizmatlari, elektron hisobvara-fakturalar, raqamli nazorat, Big Data va sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishning asosiy afzalliklari yoritilgan. Shuningdek, raqamlashtirish jarayonidagi kiberxavfsizlik, ma'lumotlarni himoya qilish va raqamli savodxonlik bilan bog'liq muammolar ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: soliq ma'murchiligi, raqamlashtirish, soliq nazorati, yashirin iqtisodiyot, elektron soliq xizmatlari, Big Data, sun'iy intellekt.

Аннотация: В статье анализируется значение цифровизации налогового администрирования в Узбекистане для увеличения налоговых поступлений, совершенствования налогового контроля и сокращения теневой экономики. Рассматриваются преимущества электронных налоговых услуг, электронных счетов-фактур, цифрового контроля, технологий Big Data и искусственного интеллекта. Также освещаются проблемы кибербезопасности, защиты данных и цифровой грамотности.

Ключевые слова: налоговое администрирование, цифровизация, налоговый контроль, теневая экономика, электронные налоговые услуги, Big Data, искусственный интеллект.

Abstract: This article analyzes the importance of digitalizing tax administration in Uzbekistan for increasing tax revenues, improving tax control, and reducing the shadow economy. It examines the benefits of electronic tax services, electronic invoices, digital control, Big Data, and artificial intelligence technologies. The study also addresses challenges related to cybersecurity, data protection, and digital literacy.

Keywords: tax administration, digitalization, tax control, shadow economy, electronic tax services, Big Data, artificial intelligence.

Bugungi kunda davlat moliyasini samarali boshqarish, budget daromadlarini barqaror shakllantirish va soliq to'lovchilar uchun qulay ma'muriy muhit yaratish zamonaviy soliq siyosatining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. An'anaviy soliq ma'murchiligida hujjatlarni qo'lda qayta ishlash, nazorat tadbirlarining yuqori darajada inson omiliga bog'liqligi hamda turli axborot tizimlarining yetarli darajada integratsiyalashmaganligi ma'muriy xarajatlarni oshirishi mumkin. Shu sababli

dunyoning ko'plab mamlakatlarida soliq ma'murchiligini raqamlashtirish davlat moliyaviy boshqaruvining ustuvor yo'nalishiga aylanmoqda.

O'zbekistonda ham so'nggi yillarda soliq tizimini raqamlashtirish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Jahon bankining O'zbekistondagi soliq ma'murchiligini isloh qilish loyihasi bo'yicha ma'lumotlariga ko'ra, elektron soliq xizmatlarining qamrovini kengaytirish, soliq organlarining axborot infratuzilmasini modernizatsiya qilish, ma'lumotlar markazini rivojlantirish, kiberxavfsizlik protokollarini joriy etish va soliq auditini boshqarish modullarini takomillashtirish asosiy yo'nalishlardan hisoblanadi.

Xalqaro valyuta jamg'armasi ham O'zbekistonda soliq ma'murchiligini yanada raqamlashtirish, soliq bazasini kengaytirish va yashirin iqtisodiyotga qarshi kurashish masalalarini dolzarb yo'nalish sifatida qayd etmoqda.

Shu nuqtayi nazardan, raqamli texnologiyalarni soliq tizimiga joriy etish faqat soliq to'lovchilarga elektron xizmat ko'rsatish bilan cheklanmasligi kerak. Uning asosiy maqsadi mavjud iqtisodiy jarayonlar haqidagi ma'lumotlarni tezkor yig'ish, tahlil qilish, soliq majburiyatlarini aniqlash, xatarlarni oldindan baholash va soliq nazoratini ma'lumotlarga asoslangan boshqaruv tizimiga aylantirishdan iborat bo'lishi lozim.

Tadqiqotning asosiy maqsadi O'zbekistonda soliq ma'murchiligini raqamlashtirishning soliq tushumlari, soliq nazorati va yashirin iqtisodiyotni qisqartirishga ta'sirini ilmiy jihatdan tahlil qilishdan iborat. Mazkur maqsadga erishishda soliq ma'murchiligini raqamlashtirishning iqtisodiy mohiyatini ochib berish, O'zbekistonda joriy etilayotgan raqamli soliq vositalarini tahlil qilish, elektron hujjat aylanishining soliq nazoratidagi ahamiyatini baholash, raqamli texnologiyalarning yashirin iqtisodiyotni aniqlashdagi imkoniyatlarini o'rganish hamda Big Data va sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish istiqbollarini aniqlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot jarayonida tizimli tahlil, qiyosiy tahlil, induksiya va deduksiya, statistik ma'lumotlarni tahlil qilish hamda ilmiy umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Tadqiqotning axborot bazasini O'zbekiston Respublikasining normativ-huquqiy hujjatlari, xalqaro tashkilotlarning hisobotlari, xususan, Jahon banki va Xalqaro valyuta jamg'armasining materiallari hamda soliq ma'murchiligini raqamlashtirish bo'yicha ilmiy tadqiqotlar tashkil etdi.

Soliq ma'murchiligini raqamlashtirish deganda soliq majburiyatlarini hisoblash, hisobotlarni qabul qilish, soliq to'lovchilar bilan muloqot qilish, ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilish, soliq nazoratini amalga oshirish hamda soliq qarzdorligini boshqarish jarayonlariga raqamli texnologiyalarni tizimli ravishda joriy etish tushuniladi.

Raqamlashtirilgan soliq ma'murchiligi an'anaviy tizimdan bir necha muhim jihatlar bilan farqlanadi. Birinchidan, ma'lumotlar markaziy resursga aylanadi. Soliq organlari nafaqat soliq deklaratsiyalaridan, balki elektron hisobvara-q-fakturalar, to'lovlar, savdo operatsiyalari va boshqa iqtisodiy jarayonlarga oid ma'lumotlardan foydalanish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Ikkinchidan, nazorat reaktiv emas, balki proaktiv tus oladi. Ya'ni soliq organi qonunbuzarlik sodir bo'lgandan keyin uni aniqlash bilan cheklanmay, ma'lumotlar asosida ehtimoliy xatarlarni oldindan aniqlashi mumkin.

Uchinchidan, inson omili kamayadi. Elektron xizmatlarning rivojlanishi hujjatlarni qo'lda qabul qilish, ma'lumotlarni qayta kiritish va ayrim nazorat jarayonlarida subyektiv qarorlar qabul qilish ehtiyojini kamaytiradi.

Zamonaviy xalqaro amaliyotda raqamli soliq ma'murchiligi tobora sun'iy intellekt, mashinaviy o'qitish, ma'lumotlar tahlili, bulutli texnologiyalar, API va robotlashtirilgan jarayonlardan foydalanish tomon rivojlanmoqda.

O'zbekistonda soliq ma'murchiligini raqamlashtirishning muhim yo'nalishlaridan biri elektron hujjat aylanishini rivojlantirishdir. Elektron hisobvaraq-fakturalarning joriy etilishi xo'jalik yurituvchi subyektlar o'rtasidagi operatsiyalarni raqamli muhitda qayd etish imkonini beradi. Elektron hujjatlarning qo'llanilishi xo'jalik operatsiyalarining huquqiy va moliyaviy izini shakllantirib, soliq nazoratining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Mazkur mexanizmning muhim jihati shundaki, soliq organlari xo'jalik operatsiyalarining hujjatli izini elektron shaklda ko'rish imkoniyatiga ega bo'ladi. Natijada korxonalar o'rtasidagi tovar va xizmatlar harakatini tahlil qilish, hisobotlardagi nomuvofiqliklarni aniqlash va soliq bazasining shakllanishini nazorat qilish imkoniyatlari kengayadi.

Elektron hujjatlarning boshqa axborot tizimlari bilan integratsiyalashuvi ham ushbu jarayonning samaradorligini oshiradi. Bunday integratsiya xo'jalik operatsiyalari to'g'risidagi ma'lumotlarni avtomatik solishtirish va nazorat qilish imkonini beradi.

Bu jarayonning iqtisodiy ahamiyati shundaki, bitta xo'jalik operatsiyasi bo'yicha turli xil qog'oz hujjatlarni yuritish ehtiyoji qisqaradi. Shu bilan birga, davlat uchun operatsiyalarni tezkor kuzatish va tahlil qilish imkoniyati kengayadi. Soliq ma'murchiligini raqamlashtirishning asosiy iqtisodiy natijalaridan biri soliq bazasini to'liqroq aniqlash imkoniyatidir. An'anaviy tizimda soliq organi korxonaning real iqtisodiy faoliyati haqida cheklangan ma'lumotga ega bo'lishi mumkin. Raqamli tizimda esa turli manbalardan kelayotgan ma'lumotlarni birlashtirish orqali soliq to'lovchining iqtisodiy faoliyati to'g'risida kengroq tasavvur hosil qilish mumkin.

Masalan, korxonaning deklaratsiyasida ko'rsatilgan realizatsiya hajmi elektron hisobvaraq-fakturalardagi ma'lumotlar, xaridlar hajmi va boshqa raqamli ma'lumotlar bilan solishtirilishi mumkin. Agar ma'lumotlar o'rtasida sezilarli tafovut mavjud bo'lsa, bunday holat soliq xatarini baholash tizimida qo'shimcha tahlilga sabab bo'lishi mumkin.

Shunday qilib, raqamlashtirish soliq stavkalarini oshirmasdan ham soliq bazasini kengaytirish imkonini beradi. Bu jihat O'zbekiston uchun ayniqsa muhim. Chunki davlat budjeti daromadlarini barqaror oshirishning eng maqbul yo'llaridan biri soliq to'lovchilar uchun qo'shimcha yuk yaratish emas, balki mavjud soliq

bazasini to'liq aniqlash va soliq to'lashdan bo'yin tovlash holatlarining oldini olishdir.

Yashirin iqtisodiyot davlat tomonidan to'liq nazorat qilinmaydigan yoki deklaratsiya qilinmaydigan iqtisodiy faoliyatni o'z ichiga oladi. Bunday faoliyat davlat budjetining potensial daromadlarini kamaytirishi bilan birga, qonuniy faoliyat yuritayotgan tadbirkorlar uchun ham raqobat muhitini buzadi.

Raqamlashtirish yashirin iqtisodiyotga qarshi kurashda bir nechta mexanizm orqali ta'sir ko'rsatishi mumkin. Birinchidan, elektron to'lovlar va elektron hujjatlar xo'jalik operatsiyalarining raqamli izini shakllantiradi. Ikkinchidan, turli axborot tizimlarining integratsiyasi orqali bitta operatsiya haqidagi ma'lumotni bir nechta manbadan tekshirish mumkin. Uchinchidan, ma'lumotlarni avtomatik tahlil qilish shubhali operatsiyalarni aniqlash imkonini beradi. To'rtinchidan, raqamli xizmatlarning kengayishi soliq to'lovchining soliq organiga bevosita murojaat qilish zaruratini kamaytiradi va ayrim korrupsion xavflarni pasaytiradi.

Shu sababli raqamlashtirishni faqat texnik modernizatsiya sifatida emas, balki yashirin iqtisodiyotga qarshi institutsional mexanizm sifatida ham baholash lozim.

Soliq ma'murchiligining keyingi bosqichi katta hajmdagi ma'lumotlarni qayta ishlash va sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish bilan bog'liq. Big Data texnologiyalari yordamida katta miqdordagi xo'jalik operatsiyalarini qisqa vaqt ichida tahlil qilish mumkin. Bunda inson tomonidan oddiy usulda aniqlash qiyin bo'lgan bog'liqliklar va nomuvofiqliklarni algoritmlar aniqlashi mumkin.

Masalan, sun'iy intellekt asosida daromadlar va xarajatlar o'rtasidagi noodatiy tafovutlar, korxonaning faoliyat ko'rsatkichlari bilan tarmoqdagi o'rtacha ko'rsatkichlarning keskin farqi, o'zaro bog'liq korxonalar o'rtasidagi noodatiy operatsiyalar, QQS bo'yicha shubhali zanjirlar hamda deklaratsiya qilinayotgan aylanma bilan boshqa elektron ma'lumotlar o'rtasidagi nomuvofiqliklarni aniqlash imkoniyati mavjud.

Biroq sun'iy intellektidan foydalanishda muhim prinsipga rioya qilish kerak: algoritm soliq to'lovchini avtomatik ravishda aybdor deb topmasligi, balki soliq xatarini aniqlash vositasi sifatida ishlatilishi lozim. Bu yondashuv soliq to'lovchilarning huquqlarini himoya qilish va raqamli nazoratning qonuniyligini ta'minlash uchun muhimdir.

Soliq ma'murchiligini raqamlashtirish katta imkoniyatlar yaratishi bilan birga, bir qator xavf va muammolarni ham yuzaga keltiradi. Avvalo, kiberxavfsizlik masalasi muhim ahamiyatga ega. Soliq tizimlarida fuqarolar va korxonalarning katta hajmdagi moliyaviy ma'lumotlari jamlanadi. Shu sababli axborot tizimlarini kiberhujumlardan himoya qilish strategik vazifalardan biridir.

Bundan tashqari, shaxsiy va tijorat ma'lumotlarini himoya qilish masalasi ham dolzarbdir. Raqamli nazorat samarali bo'lishi uchun ko'plab ma'lumotlarni birlashtirish talab etiladi. Biroq ma'lumotlardan foydalanish chegaralari, ularni saqlash va uchinchi tomonlarga berish masalalari aniq huquqiy mexanizmlar bilan tartibga solinishi kerak.

Raqamli tengsizlik ham raqamlashtirish jarayonidagi muhim muammolardan biridir. Barcha tadbirkorlar va fuqarolarning raqamli xizmatlardan foydalanish imkoniyati bir xil emas. Ayniqsa, kichik biznes subyektlarining ayrim qismi yangi raqamli vositalarni joriy etishda qo‘shimcha xarajatlarga duch kelishi mumkin. Raqamli tizimning samaradorligi undan foydalanuvchilarning bilim va ko‘nikmalariga ham bog‘liq. Shu sababli tadbirkorlar uchun elektron soliq xizmatlaridan foydalanish bo‘yicha doimiy o‘quv va maslahat tizimini rivojlantirish muhimdir.

Raqamli soliq ma‘murchiligining to‘liq samarasi turli davlat va moliyaviy axborot tizimlarining o‘zaro integratsiyasiga ham bog‘liq. Bunda integratsiya faqat texnik emas, balki yagona ma‘lumot standartlari va huquqiy asoslarni ham talab qiladi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, soliq ma‘murchiligini raqamlashtirish davlat soliq siyosatining oddiy texnik modernizatsiyasi emas, balki soliq tizimining institutsional modelini o‘zgartiruvchi jarayondir.

Elektron hisobvara-q-fakturalar, elektron soliq xizmatlari, ma‘lumotlar integratsiyasi, avtomatlashtirilgan nazorat va Big Data texnologiyalari soliq organlarining ma‘lumot olish va tahlil qilish imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytiradi.

Raqamlashtirishning eng muhim natijalaridan biri soliq bazasini kengaytirish imkoniyatidir. Turli axborot manbalarini integratsiya qilish orqali yashirilgan yoki to‘liq deklaratsiya qilinmagan iqtisodiy faoliyatni aniqlash, soliq xatarlarini oldindan baholash va nazorat resurslarini yuqori xavfli operatsiyalarga yo‘naltirish mumkin.

Shu bilan birga, raqamlashtirish avtomatik ravishda yashirin iqtisodiyotni tugatadi, degan xulosaga kelish noto‘g‘ri. Uning samaradorligi ma‘lumotlar sifati, axborot tizimlarining integratsiyasi, kiberxavfsizlik, huquqiy baza, soliq to‘lovchilarning raqamli savodxonligi va davlat institutlarining boshqaruv salohiyatiga bevosita bog‘liq.

Kelgusida O‘zbekiston uchun eng maqbul model — raqamli, ma‘lumotlarga asoslangan, xatarlarni oldindan aniqlaydigan va ayni paytda soliq to‘lovchining huquqlarini himoya qiladigan soliq ma‘murchiligi tizimini shakllantirishdir. Demak, soliq ma‘murchiligini raqamlashtirishning yakuniy maqsadi faqat ko‘proq soliq yig‘ish emas. Uning asosiy vazifasi soliq to‘lashni sodda, nazoratni adolatli, ma‘lumotlarni ishonchli va soliq tizimini shaffof qilish orqali davlat va soliq to‘lovchi o‘rtasidagi ishonchni mustahkamlashdan iborat.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. International Monetary Fund. *Republic of Uzbekistan: 2026 Article IV Consultation—Press Release; Staff Report*. IMF Staff Country Reports, 2026.
2. World Bank. *Tax Administration Reform Project in Uzbekistan — Implementation Status & Results Report*. World Bank.
3. International Monetary Fund. *Tax Administration: Performance and Practices — ISORA 2023*. IMF.

4. International Monetary Fund, CCAMTAC. *Uzbekistan — Revenue Administration and Tax Administration Reform*.
5. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 14-avgustdagi 489-son qarori — “Qo‘shilgan qiymat solig‘i hamda chet el yuridik shaxslari bilan bog‘liq soliq ma‘murchiligini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”.
6. International Monetary Fund. *IMF Staff Concludes Visit to Uzbekistan*. 2022.
7. O‘zbekiston Respublikasi prezidentining “O‘zbekiston Respublikasida raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori. Toshkent sh., 2018 yil 3 iyuldagi PQ-3832 sonli.
8. Tohirovich, Q. N. (2021). XALQARO MOLIYAVIY HISOB STANDARTLARIGA O‘TISH DOLZARBLIGI. Nazariy va amaliy tadqiqotlar xalqaro jurnali, 1(2), 56-64.
9. O‘G‘Li, R. U. R., Tohirovich, Q. N., & O‘G‘Li, Q. N. A. (2021). BILVOSITA SOLIQLARNING SOLIQ TIZIMIDAGI TUTGAN O‘RNI VA AHAMIYATI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1(10), 719-723.
10. Sultonova, M. A. (2021). MAS‘ULIYATI CHEKLANGAN JAMIYATLARDA BUXGALTERIYA HISOBINI TASHKIL ETISH MASALALARI. Scientific progress, 2(8), 608-613.
11. Abduraximov, B. U. O., Qudbiyev, N. T., & Mominov, I. L. O. (2021). AYLANMA MABLAG‘LARNI BOSHQARISH TIJORAT KORXONASI MUVAFFAQIYATINING ASOSI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1(10), 724-733.
12. Rasulova, Shaxnoza Xatamovna (2021). ISHLAB CHIQARISH XARAJATLARINI KAMAYTIRISHNING IQTISODIY AHAMIYATI VA UNI TO‘G‘RI HISOBGA OLISH ZARURIYATI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1 (10), 713-718.
13. Abduxalimovna, A. Z., & Nabiyeovich, I. I. (2021). Organization of Long-Term Asset Accounting on the Basis of International Standards. CENTRAL ASIAN JOURNAL OF INNOVATIONS ON TOURISM MANAGEMENT AND FINANCE, 2(11), 86-92.
14. Ibragimova, Z. (2021). BUXGALTERIYA HISOBI TIZIMINING HOLATI VA UNING FAOLIYATINI BAHOLASH. Scientific progress, 2(2), 811-815.